

izvirni znanstveni članek
prejeto: 2004-10-14

UDK 323.15:341.234(497.4+450+4 EU)

KOMPARATIVNA ANALIZA FORMALNO-PRAVNEGA VARSTVA NARODNIH SKUPNOSTI V REPUBLIKI SLOVENIJI, REPUBLIKI ITALIJI IN V ZAKONODAJI EVROPSKE UNIJE

Martina PIKELJ BRATUŽ
SI-6280 Ankaran, Bevkova 28
e-mail: martina.pikelj@telemach.net

IZVLEČEK

Formalno pravna zaščita narodnih skupnosti je tako znotraj posameznih držav kot tudi v okviru Evropske unije zelo zapleteno in sporno področje. Uveljavljanje posebnih manjšinskih pravic in zakonov je za mnoge države še vedno le na ravni politično zavezujočih deklaracij, ki pa se v praksi pogosto ne izvajajo oziroma se izvajajo nezadovoljivo. V besedilu bomo prikazali, da so na področju zaščite narodnih skupnosti v Sloveniji, v Italiji in pa v evropski zakonodaji, katere določila naj bi bila "zgod" vsem sedanjim in bodočim oziroma morebitnim članicam Evropske unije, precejšnje razlike, ki kažejo na to, da vključenost v Evropsko unijo ne pogojuje nujno tudi boljše formalno pravne zaščite narodnih skupnosti. V članku bomo izvedli komparativno primerjavo formalno-pravne plati z izsledki raziskave, izvedene med nosilci slovenske kulture v Italiji oziroma natančneje na Tržaškem območju in pa med nosilci slovenske ter italijanske kulture v Slovenski Istri.

Ključne besede: narodne manjšine, pravice manjšin, Slovenija, Italija, Evropska unija

ANALISI COMPARATIVA DELLA TUTELA FORMALE-GIURIDICA DELLE COMUNITÀ NAZIONALI IN SLOVENIA, IN ITALIA E NELLA LEGISLAZIONE DELL'UNIONE EUROPEA

SINTESI

La tutela formale e giuridica delle minoranze nazionali, nei singoli stati e nell'Unione Europea, è un settore molto complesso e controverso. La realizzazione delle leggi e dei diritti minoritari specifici è in molti stati ancora a livello di dichiarazioni politiche obbligatorie che, spesso, non sono attuate o lo sono in maniera insoddisfacente. Dimosteremo qui come nel campo della tutela delle minoranze nazionali in Slovenia, in Italia e nella legislazione europea, che dovrebbe servire da "esempio" per tutti i membri attuali e futuri, ci siano sostanziali differenze, che dimostrano come l'appartenenza all'Unione Europea non significhi necessariamente anche una migliore tutela formale e giuridica delle minoranze nazionali. Compareremo poi gli aspetti formali e giuridici con i risultati di un'indagine, realizzata fra i personaggi più in vista della cultura slovena in Italia, e più precisamente della provincia di Trieste, e fra quelli della cultura italiana e slovena nell'Istria slovena.

Parole chiave: minoranze nazionali, diritti delle minoranze, Slovenia, Italia, Unione Europea

UVOD

V obdobju združevanja evropskih držav v naddržavno tvorbo, v unijo samostojnih državnih enot, ko se posamezniki poleg z lastno nacionalno oziroma etnično identiteto srečujejo tudi z nadnacionalno, je manjšinska problematika vse bolj aktualna. Pojavljajo se vprašanja, kako se spopasti s pluralnostjo identitet, kakšno hierarhijo narediti v razponu med lokalno, narodno, nacionalno, nadnacionalno pripadnostjo, ne da bi pri tem katero od omenjenih prikrajšali. Treba je vzpostaviti nekakšen modus vivendi med nacionalizirano in globalizirano družbo. Veliko avtorjev soglaša, da globalizacija ni znanilka konca nacionalne države – prej nasprotno: razmere globalizacije krepijo etnično-nacionalne skupnosti. Danes je s pomočjo množičnih medijev mogoče izvedeti (skoraj) vse o drugih državah in kulturah, torej o tujcih, o "njih", toda to te "druge" le navidezno približa. Le vednost o tem, kdo vse so ti "drugi", kakšen je njihov svet, njihov način življenja, se je občutno povečala. Zavest o drugih pa le še bolj utrjuje lastno identiteto in še bolj poglobljeno ustvarja občutek o lastnem obstoju na eni strani in o njihovem na drugi. Sicer pa v današnjem razdrobljenem in negotovem svetu posameznik toliko bolj pogreša oporno točko, s pomočjo katere bi se čutil vpet v niti družbenega delovanja in brez katere bi bil izoliran od družbe same. Identiteta je s svojo tradicijo in kolektivnim spominom, s svojo domačnostjo, rešitev, ki se kar sama ponuja. Nacionalna identiteta ima v primerjavi z globalno še vedno bistveno večjo sposobnost, da mobilizira človeške strasti. Četudi prihaja do naraščanja pluralnih identitet in pripadnosti, le-te še vedno sledijo "klasičnemu" zaporedju priljubljenosti: regija, narod – država in šele za tema dvema raznolike oblike nadnacionalne (denimo panevropske) identitete.

V tej novo nastajajoči globalni družbi so posebno izpostavljene prav gotovo narodne skupnosti, ki so "odrezane" od matične države in predstavljajo manjšino v drugi državi, pa četudi so meje dandanes že skoraj preteklost.

Pričujoči članek je iz dveh delov, iz teoretičnega in empiričnega. V prvem, teoretičnem delu, je predstavljeno formalno-pravno varstvo narodnih skupnosti, natančneje v Republiki Sloveniji, v Republiki Italiji in v zakonodaji Evropske Unije. Sledi mu primerjava varstva narodnih skupnosti v Sloveniji, v Italiji in pa v evropski zakonodaji, katere določila naj bi bila "zgod" vsem sedanjim in bodočim oziroma morebitnim članicam Evropske unije. Prikazano je, v kolikšni meri se slovenska zakonodaja približuje optimalni stopnji zaščite manjšin (oziroma jo presega), ki jo narekujejo evropska določila s tega področja, in v kolikšni meri italijanska.

Zanimanje avtorice gre še v smer, ali imajo države članice Evropske unije boljše organizirano varstvo narodnih skupnosti kot nečlanice. Sicer gre bolj za študijo primera, kjer sta bili analizirani le dve področni zakonodaji, slovenska in italijanska, ter je bila v nadaljevanju izvedena komparativna analiza le-teh z manjšinsko zakonodajo Evropske unije. Ne glede na to je avtorica oblikovala tezo, da vključenost v Evropsko unijo ne pogojuje nujno tudi boljše formalno-pravne zaščite narodnih skupnosti, kar je prikazano na podlagi primerjave italijanskega Okvirnega zakona za zaščito jezikovnih manjšin v Italiji oziroma Zakona za zaščito slovenske manjšine v Furlaniji – Julijski krajini, slovenske Ustave in področne ter evropske zakonodaje.

V drugem delu članka bodo prikazani posamezni izsledki raziskave, izvedene v sklopu obširnejšega projekta "Narodna in kulturna identiteta na območju slovensko-italijanskega kulturnega stika v procesih evropske integracije".¹ Sicer gre za širše področje raziskovanja slovensko-kulturnega stika, avtorico pa je zanimal le odsek raziskave, in sicer izvajanje manjšinskega zaščitnega zakona tako v Sloveniji, natančneje v slovenski Istri za italijansko manjšino, kot za slovensko narodno skupnost, ki živi v Italiji ter primerjava formalnopravnega stanja varstva narodnih skupnosti in dejanskega izvajanja določil oziroma občutki in pričakovanja obmejnega prebivalstva pred vstopom Slovenije v Evropsko unijo. Konkretno, kakšno skupno prihodnost si obeta po prvem maju 2004.

VARSTVO NARODNIH SKUPNOSTI V DRŽAVAH ČLANICAH EVROPSKE UNIJE

V zadnjem desetletju se v evropskem prostoru na področju manjšin uveljavlja popolnoma nov koncept. Do leta 1990 so bile manjšine obravnavane kot nekakšen "moteči element", ki ga je treba odpraviti, da ne bi prišlo do novih konfliktov, sporov ali nemara celo vojn v Evropi, in iz tega koncepta je izhajala vsa dotedanja evropska politika. S padcem berlinskega zidu pa je ta tematika doživela preobrat (Brezigar, 2002, 44), ki temelji na različnosti kot temeljni človekovi pravici in ki se odraža tudi v spreminjajoči se politiki posameznih evropskih držav, ne le zahodnoevropskih, temveč tudi številnih držav srednje in vzhodne Evrope. V skladu s to novo idejo, ohraniti evropsko kulturo, pomeni ohraniti in ščititi različnost Evrope. Začetek poti do uveljavitve zakona je predstavljala 1981. leta odobrena resolucija listine o deželnih jezikih in kulturah ter listina o pravicah etničnih manjšin (idejo je sprožil italijanski socialist Gaetano Arfò), katere besedilo je precej poenostavljeno in zamejeno, vsebuje pa postavke, ki so aktualne

1 Projekt pod naslovom "Narodna in kulturna identiteta na območju slovensko-italijanskega kulturnega stika v procesih evropske integracije" se je izvajal med letoma 2001-2003 in ga je financiralo Ministrstvo za kulturo RS in Ministrstvo za šolstvo, znanost in šport.

še danes. V naslednjih letih je bilo sprejetih nekaj dokumentov s tega področja (ustanovitev Evropskega biroja za manj razširjene jezike – EBLUL; deklaracija o pravicah oseb, ki pripadajo narodnim in etničnim, verskim in jezikovnim manjšinam, ki so jo odobrili Združeni narodi itd.) (Brezigar, 2000, 34–41), a manjšinska problematika je kljub določilom, ki jih Evropska unija predpisuje svojim članicam, prepuščena avtoriteti posamezne države članice. Evropski parlament (pogodba EU – nekakšna ustava Unije – sicer omenja regionalno različnost v posameznih državah članicah kot vrednoto, ki jo je treba spoštovati, a izrecno izključuje harmonizacijo zakonodaj držav članic na področju kulture, za razliko od drugih področij, npr. kmetijskega, ekonomskega, okoljevarstvenega ...) znotraj strukture Evropske unije nima prave zakonodajne oblasti – njegove pristojnosti so omejene le na nekatere sektorje, za večino drugih pa ostaja le posvetovalni organ. Znotraj EU ima dejansko oblast Svet ministrov, torej vrh predsednikov vlad držav članic (Slovenija in ES, 2002).

V okviru Sveta Evrope sta bila v začetku 90. let sprejeta doslej edina pravno obvezujoča multilateralna dokumenta za zaščito manjšin oziroma manjšinskih jezikov v Evropi, in sicer "Okvirna konvencija za zaščito narodnih manjšin" in "Evropska listina o regionalnih ali manjšinskih jezikih". Nobeden od teh dveh dokumentov ni neposredno izvršljiv, temveč morajo države podpisnice določila iz le-teh zagotoviti v svoji zakonodaji in s primernimi vladnimi politikami. Namen teh dveh dokumentov je predvsem preveriti, v kolikšni meri se odražata v ustavnih ureditvah držav članic Sveta Evrope.

OKVIRNA KONVENCIJA ZA ZAŠČITO NARODNIH MANJŠIN

Okvirna konvencija je bila sprejeta v začetku leta 1995, natančneje prvega februarja 1995, veljati pa je začela prvega februarja 1998. Do 9. 12. 2003 jo je podpisalo 42 držav, ratificiralo pa 35.² Slovenija je ob sprejemu v polno članstvo SE 14. maja 1993 podpisala

Evropsko konvencijo o človekovih pravicah z dodatnimi protokoli ter najavila tudi svoj pristop k Evropski listini.³

Gre za prvi pravno obvezujoči multilateralni instrument za zaščito narodnih manjšin, ki je po naravi univerzalen, kar vsekakor daje konvenciji velik pomen, po drugi strani pa vsebuje številne slabosti oziroma pomanjkljivosti. Velika pomanjkljivost je vsekakor odsotnost mednarodnega mehanizma, ki bi države članice lahko prisilil k izpolnjevanju določil konvencije. Konvencija namreč vzpostavlja le sistem nadzora, ki temelji na poročilu držav. Poročila ali pritožbe s strani posameznih pripadnikov manjšin pa v konvenciji niso predvideni, kar pomeni, da so države oziroma vlade, ki so zadolžene za izvajanje določil konvencije, dejansko tudi edini nadzornik in ocenjevalec svojega dela. Slednje je še bolj problematično zato, ker določbe Okvirne konvencije niso neposredno izvršljive, pač pa naj bi jih države izvrševale preko nacionalne zakonodaje in ustreznih vladnih politik. Po eni strani je to pozitivno, saj daje državam svobodo pri izvrševanju določil konvencije in jim dopušča prilagajanje konkretni situaciji na njihovem ozemlju. Po drugi strani pa to državam omogoča izogibanje obveznostim iz konvencije oziroma zavlačevanje pri njihovem izvajanju. Slabost je tudi v tem, da konvencija ne definira pojma narodne manjšine, četudi opredeljuje bistvene elemente identitete narodnih manjšin, kot so njihova "vera, jezik, tradicije in kulturna dediščina". Narodna manjšina naj bi bila tako skupina, ki se od večinskega prebivalstva razlikuje po katerem koli od omenjenih kriterijev⁴ (Klopčič, 1994/95).

Kljub samemu naslovu konvencije, ki govori o zaščiti narodnih manjšin, je za konvencijo značilen koncept individualne zaščite, ki ne zagotavlja kolektivnih pravic narodnim manjšinam kot skupnostim (Klopčič, 1994/95).

V prvem členu je zaščita manjšin opredeljena kot integralni del mednarodne zaščite človekovih pravic ter s tem postavljena v območje mednarodnega sodelovanja in ni več izključno notranja zadeva vsake posamezne

2 Okvirno konvencijo o varstvu narodnih manjšin so do dne 09. 12. 2003 podpisale naslednje države: Albanija, Armenija, Avstrija, Belgija, Bolgarija, Hrvaška, Ciper, Češka, Danska, Estonija, Finska, Gruzija, Nemčija, Grčija, Madžarska, Islandija, Irska, Italija, Latvija, Liechtensteine, Litva, Luksemburg, Malta, Moldavija, Nizozemska, Norveška, Poljska, Portugalska, Romunija, Rusija, San Marino, Slovaška, Slovenija, Španija, Švedska, Švica, Makedonija, Ukrajina, Anglija. Ratificiralo je ni le sedem držav, in sicer: Belgija, Gruzija, Grčija, Islandija, Latvija, Luksemburg in Nizozemska.

3 Ob sprejemanju Slovenije v SE poročevalec Komiteja za pravna vprašanja in človekove pravice Parlamentarne skupščine SE navaja, da sta obe manjšinski skupnosti v Sloveniji (madžarska in italijanska) precej privilegirani in povečini zadovoljni s svojim položajem, "način, kako Slovenija ščiti manjšinske pravice, je vzorec in vzgled za mnoge druge evropske države, tako vzhodne kot zahodne" (povzeto po Stergar, 2001; Hörsik, 1993).

4 Za potrebe te konvencije se izraz "narodna manjšina" nanaša na skupino oseb v državi, ki:

- živijo na teritoriju države in so njeni državljani;
- ohranjajo dolgoletne, trdne in trajne odnose z državo;
- imajo posebne etnične, kulturne, verske ali jezikovne značilnosti;
- so zadosti reprezentativni, čeprav po številu manjši od ostale populacije v državi ali v določeni regiji znotraj države;
- so motivirani za ohranjanje tega, kar predstavlja njihovo skupno identiteto, vključno z njihovo kulturo, tradicijami i, religijo ali jezikom.

države. Istočasno pa Konvencija zagotavlja vsakemu pripadniku manjšine, da se sam odloči, ali želi biti obravnavan kot pripadnik manjšine ali ne.

V nadaljevanju Okvirna konvencija nalaga državam podpisnicam na področju zaščite manjšin naslednje dolžnosti:

- enakost pred zakonom in varstvo pred kakršnokoli diskriminacijo;
- pogoje za ohranjanje in razvijanje svoje kulture in bistvenih elementov svoje identitete, kot so vera, jezik, tradicije in kulturna dediščina;
- svobodo zbiranja, združevanja, izražanja, mišljenja, prepričanja in vere;
- pravico do ustanavljanja verskih institucij, organizacij in združenj;
- pravico do sprejemanja in razširjanja informacij v svojem jeziku ter pravico do oblikovanja in uporabe lastnih medijev;
- pravico do svobodne uporabe svojega jezika v privatni in javni sferi, v odnosih z oblastmi (kjer je to mogoče) in pred sodišči;
- pravico do učenja maternega jezika in pravico do učenja v maternem jeziku;
- pravico do uporabe imen in priimkov v lastnem jeziku in topografske napise, kjer je to možno in primerno, v jeziku manjšine;
- pravico do ustanavljanja in upravljanja lastnih privatnih izobraževalnih ustanov (na stroške samih pripadnikov manjšin);
- možnost za sodelovanje v kulturnem, družbenem in gospodarskem življenju ter v javnih zadevah – posebej tistih, ki jih neposredno zadevajo;
- pravico, da vzpostavljajo in vzdržujejo svobodne in mirne odnose z osebami, ki živijo v drugih državah, še posebej s tistimi, s katerimi jih veže skupna etnična, kulturna, jezikovna ali verska dediščina;
- pravico do sodelovanja v nevladnih organizacijah na državni ali mednarodni ravni.

Države so dolžne tudi preprečevati prisilno asimilacijo in se vzdržati ukrepov, ki bi spremenili delež prebivalstva na območjih, kjer živijo pripadniki manjšin, in ki bi vodili v omejevanje pravic in svoboščin, ki izhajajo iz konvencije.

EVROPSKA LISTINA O REGIONALNIH ALI MANJŠINSKIH JEZIKIH

Evropska listina za regionalne ali manjšinske jezike (Evropska listina, 2000) dokončno vstopi v veljavo po ratifikaciji s strani najmanj petih držav-podpisnic; ta pogoj

je bil izpolnjen prvega marca 1998. Šele ob ratifikaciji države predložijo svoj izbor ukrepov v prid jezikovnim pravicam. Namen listine je zgolj zaščita manjšinskih in regionalnih jezikov kot ogroženega vidika evropske kulturne dediščine, ne pa zaščita jezikovnih manjšin. Kljub taki uradni razlagi Listine pa se jo v praksi vseeno večkrat obravnava oziroma razume (tudi) kot instrument za zaščito manjšin, na čemer verjetno temelji tudi del razlogov za to, da je doslej Listino podpisalo 30 držav, ratificiralo pa šele 17.⁵ Ne more se mimo dejstva, da zaščita manjšinskih jezikov dejansko predstavlja zaščito enega od (običajno najpomembnejših oziroma najizrazitejših) elementov manjšinske identitete.

Za razliko od Okvirne konvencije je Listina natančna pri definiranju objekta, ki so ga države podpisnice dolžne zaščititi. V prvem členu Listine je tako zapisana definicija regionalnih in manjšinskih jezikov, ki pravi, da so to tisti jeziki, ki

- a) jih tradicionalno uporabljajo na določenem ozemlju države državljani te države, ki sestavljajo skupino, številčno manjšo od preostalega prebivalstva te države,
- b) se razlikujejo od uradnega jezika ali uradnih jezikov te države.

Treba je dodati, da so jeziki, na katere se nanaša Listina, večinoma "ozemeljski" jeziki, torej taki, ki se tradicionalno uporabljajo na določenem geografskem območju. "Jeziki brez ozemlja" so izključeni iz definicije regionalnih ali manjšinskih jezikov (Klopčič, 1994).

Precej zapletena zgradba listine dopušča, da so končne obveznosti, ki sledijo ratifikaciji Listine, za vsako državo nekoliko drugačne. Sestavljena je iz preambule, ki poudarja pomen kulturne različnosti in večjezičnosti kot bogastva Evrope, ki ga je treba ohranjati v okviru državne suverenosti in ozemeljske celovitosti držav, ter petih delov. Prvi del govori o splošnih določbah ter opredeljuje obvezne in izbirne dele Listine. Drugi del govori o splošnih ciljih in načelih, ki se nanašajo na vse regionalne in manjšinske jezike, ki se govorijo na ozemlju države. Določbe iz tega dela so obvezujoče za vse države podpisnice. Države so dolžne priznati obstoj regionalnih ali manjšinskih jezikov na svojem ozemlju in zagotoviti spoštovanje geografskih območij teh jezikov. Izpostavljeno je načelo nediskriminacije med različnimi jeziki, potreba držav po vzpodbujanju in zaščiti teh jezikov, zagotovitev možnosti za poučevanje in študij omenjenih jezikov za vse državljane. V tretjem delu so splošna načela iz drugega dela konkretizirana z natančnimi pravili oziroma ukrepi. Določbe iz tretjega dela predstavljajo paleto možnih obveznosti, med

5 Evropsko listino o regionalnih ali manjšinskih jezikih so do dne 9. 12. 2003 podpisale države: Armenija, Avstrija, Azerbajdžan, Hrvaška, Ciper, Češka, Danska, Finska, Francija, Nemčija, Madžarska, Islandija, Italija, Liechtenstein, Luksemburg, Malta, Moldavija, Nizozemska, Norveška, Poljska, Romunija, Rusija, Slovaška, Slovenija, Španija, Švedska, Švica, Makedonija, Ukrajina, Anglija. Ratificirala jo je malo več kot polovica držav, in sicer: Armenija, Avstrija, Hrvaška, Ciper, Danska, Finska, Nemčija, Madžarska, Liechtenstein, Nizozemska, Norveška, Slovaška, Slovenija, Španija, Švedska, Švica, Anglija.

katerimi države lahko izbirajo. Vsaka država pogodbenica sama določi jezike, za katere prevzema obveznosti iz Listine, sama pa izbere tudi to, katere določbe bo upoštevala pri zaščiti vsakega posameznega jezika na svojem ozemlju. Določeno je le, da mora vsaka država izbrati najmanj 35 določb iz tretjega dela, po tri iz 8. in 12. člena ter po eno iz 9., 10., 11. in 13. člena. Določbe iz tretjega dela se nanašajo na različna področja, kot so: izobraževanje, sodne oblasti, upravni organi in javne službe, mediji, kulturne dejavnosti in ustanove ter gospodarsko in družbeno življenje. Vsaka država se lahko kadarkoli pozneje odloči sprejeti dodatne obveznosti iz Listine ter svojo odločitev sporoči Generalnemu sekretarju. Četrti del se nanaša na uporabo Listine. Izvršne obveznosti, ki izhajajo iz Listine, nadzira posebej za to ustanovljen odbor strokovnjakov, ki pregleduje poročila, katera so mu pogodbenice dolžne predložiti ter pridobiva informacije od organov in združenj, ki so legalno ustanovljena v državi pogodbenici. Peti del obsega končne in prehodne določbe (Slovenija in evropski standardi varstva narodnih manjšin, 2002).

Listina, četudi dopušča državam precejšnjo svobodo pri izbiri njihovih obveznosti, določa precej bolj konkretne obveze za države pogodbenice kot Okvirna pogodba in postavlja temeljne standarde na področju zaščite regionalnih in manjšinskih jezikov ter zahteva njihovo spoštovanje in uveljavljanje.

VARSTVO NARODNIH SKUPNOSTI V REPUBLIKI SLOVENIJI

Področje manjšinskih pravic ni koncizno sestavljena zbirka dolžnosti in obveznosti države do narodnih manjšin, in vice versa zbirka pravic in dolžnosti manjšin do države, v kateri živijo (kakor v primeru italijanskega Zakona za zaščito manjšin). Zapisane so v posameznih členih Ustave RS, natančneje v 5. in posebno natančno v 64. členu ter v številnih zakonskih in podzakonskih aktih (Pavlovič, 2000, 77). Status narodnih manjšin je urejen tudi z mednarodnimi pogodbami, tako z večstranskimi kot z dvostranskimi (Pavlovič, 2000, 73). Slovenija je kot članica OZN (od 1992) med drugim sprejela številne mednarodne dokumente na področju človekovih pravic, ob sprejemu v Svet Evrope (1993) je pristopila k vsem dokumentom omenjene organizacije, sklenila je dvostranske pogodbe o varstvu manjšin, in sicer z Italijo in Madžarsko. Z Osimsko pogodbo je urejeno vzajemno varstvo manjšin - državi pogodbenici (Italija in Jugoslavija oziroma Slovenija) sta se zavezali, da ohranita v veljavi notranje ukrepe, ki izhajajo iz Posebnega statuta Memoranduma o soglasju iz leta 1945 o varstvu manjšin, ki je prenehal veljati (Pavlovič, 2000, 74-75).

Ustava Republike Slovenije, sprejeta po osamosvojitvi države leta 1991, vsebuje posebne določbe glede zaščite avtohtonih manjšin, Italijanov in Madžarov

(64. člen podrobno določa pravice teh dveh avtohtonih narodnih skupnosti). Poleg teh dveh manjšin omenja Ustava tudi varstvo "romske skupnosti". 65. člen slovenske ustave, ki se nanaša na njihov položaj, pa jim ne priznava enakih pravic kot jih zagotavlja Italijanom in Madžarom, temveč na kratko določa, da bo njihovo zaščito urejal zakon. Slovenija zaenkrat posebnega, temeljnega zakona še nima, temveč ta vprašanja urejajo področne zakonodaje (Narodne manjšine 5, 2002, 48).

Zaščita narodnih manjšin oziroma sklop posebnih manjšinskih pravic se ni oblikoval šele z nastankom samostojne države Slovenije, temveč je osnovanje formalnopravne varstva manjšin mogoče najti že kmalu po drugi svetovni vojni, celoten sistem pa je bil bolj ali manj celovito izdelan do sredine osemdesetih let. Gre torej za nadaljevanje politike, ki se je izoblikovala že v obdobju realsocializma in ki je zdaj zgolj prirejena razmeram političnega pluralizma (Flere, Klenovšek, 2000).

Sistem zaščite teh dveh avtohtonih manjšin temelji na ideji pozitivne diskriminacije zaradi njihovega varstva in ohranitve. Razen oblik zaščite, ki veljajo na državni ravni in se nanašajo na razmerja z državo, je zaščita omejena na področja, ki so narodnostno mešana ter tradicionalno, avtohtono poseljena z omenjenima skupinama (Flere, Klenovšek, 2000). Zagotovljene so jim normativne obče in specifične pravice, na državni in lokalnih ravneh, ki se nanašajo na vprašanja javne rabe jezika in dvojezičnosti, kulturne dejavnosti, izobraževanja, političnega zastopstva in organiziranja ter druge (Sedmak, 2005).

Sklop posebnih pravic narodnih skupnosti se lahko razdeli na tri podsklope:

- podsklop temeljnih pravic*: med te se predvsem uvršča pravica do obstoja, pravica do priznanja, pravica do pripadnosti manjšinski narodni skupini in na podlagi tega pravica do posebnega varstva;
- podsklop kompenzacijskih pravic*: med omenjene pravice sodijo raba jezika manjšin, pravica do izobraževanja, pravica do informiranja, pravica do lastnega kulturnega razvoja, pravica do svobodnih stikov, pravica do ekonomskega razvoja, pravica do uporabe narodnostnih simbolov;
- podsklop pravic, ki se nanašajo na soodločanje pripadnikov narodnih manjšin*: pod to poglavje spada vrsta politične dejavnosti tako pri vprašanjih, ki zadevajo uresničevanje posebnih pravic manjšin, kot v zadevah, ki izhajajo iz splošnega političnega diskurza; ta politična dejavnost se torej izvaja tako na lokalni kot tudi na državni ravni. V tem podsklopu velja posebej omeniti pravico do organiziranja v obliki samoupravne skupnosti in pravico do zastopnosti v predstavnih organih lokalne samouprave in v državnem zboru (Komac, 1999, 37).

Na splošno je v slovenski zakonodaji težko najti pravne praznine glede varstva narodnih skupnosti. Ena

najpomembnejših lastnosti t.i. slovenskega modela varovanja pravic narodnih skupnosti je uresničevanje načela pozitivne diskriminacije, ki uvršča Slovenijo v majhno skupino držav, katerih zakonodaja dosega in ne redko presega mednarodne standarde tako na univerzalni kot na regionalni ravni. Slovenija, poleg individualnih pravic, zagotavlja narodnim manjšinam na svojem ozemlju tudi kolektivne pravice.

VARSTVO NARODNIH SKUPNOSTI V REPUBLIKI ITALIJI – ZAKON ZA ZAŠČITO SLOVENSKE MANJŠINE V ITALIJI

Italijanski senat je 15. februarja 2001 dokončno odobril zakon za zaščito slovenske manjšine v Italiji. Zakon se glasi: Zakonska določila za zaščito slovenske manjšine v deželi Furlaniji – Julijski krajini s številko 38 in datumom 23. februar 2001 v Uradnem listu (Gazzetta Ufficiale No. 56) italijanske republike pa je bil objavljen dne 8. 3. 2001.

Zakon je sestavljen iz 29 členov in je odraz mnogih in dolgotrajnih pogajanj ter kompromisov. Prvi koncept je izdelala vlada oziroma takratna vladajoča krščansko-demokratska stranka že kmalu po podpisu Osimskega sporazuma. To je bil koncept postopnega reševanja manjšinske problematike, s sektorialnimi zakoni in izločitvijo videmske pokrajine iz zaščitnih določil. Iz te osnove je izhajala vrsta zakonskih osnutkov.

Vse do sredine devetdesetih let, ko je zmaga levo-sredinske koalicije Oljka na volitvah spomladi leta 1996 bistveno izboljšala odnos do manjšinske problematike, so v vsaki zakonodajni dobi znova vložili osnutek zakona za globalno zaščito slovenske manjšine v Italiji. Treba je poudariti, da ne gre le za vprašanje slovenske manjšine, ampak se je italijanska vlada leta 1996 prvič resno lotila vprašanja jezikovnih manjšin nasploh, saj je bil do tedaj 6. člen ustave, ki odreja, da "Republika s posebnimi določili ščiti jezikovne manjšine" v italijanski zakonodaji neizpolnjena obveza skoraj celih petdeset let, z izjemo Južne Tirolske, Doline Aoste in deloma Slovencev na Tržaškem in Goriškem. Nova politika⁶ je uvedla precejšnje število administrativnih ukrepov: predvsem je treba poudariti tri zakone, ki v notranjem pravu rešujejo vprašanja manjšin, in sicer zakon o zaščiti

zgodovinskih jezikovnih manjšin, znan kot zakon št. 482,⁷ ustavni zakon o Ladincih na Tridentinskem in Zakon za zaščito slovenske manjšine v Italiji ter dva mednarodna akta – ratifikacijo Okvirne konvencije za zaščito narodnih manjšin in podpis Evropske listine za regionalne ali manjšinske jezike. Kot je videti, gre za širšo politiko uveljavljanja pravic jezikovnih manjšin in ne za osamljeno dejanje za zaščito Slovencev v Italiji.

Zakon za zaščito slovenske manjšine v Italiji je zelo specifičen in marsikje sega v podrobnosti: zelo podrobno obravnava področje šolstva, vključno z glasbeno vzgojo, vračanje nepremičnin, institucije in dejavnosti slovenske manjšine, zaščito zgodovinske in umetniške dediščine, rabo jezika v odnosu z oblastmi ter številne druge sfere. Obravnava torej glavino vprašanj, ki zadevajo razne dejavnosti Slovencev v Italiji, od katerih so posamezna zadovoljivo rešena, druga nekoliko manj (Brezigar, 1999, 305–311).

Eno izmed najbolj spornih področij in hkrati največjih pasti zakona je sestava paritetnega odbora, telesa, kateremu je odrejen nadzor nad izvajanjem zakona. Glede na kompleksnost postopka za oblikovanje namreč ni rečeno, da bo "pariteta", iz določila, da mora odbor sestavljati polovica Slovencev in polovica Italijanov, dejansko zagotovila manjšini polovico članov odbora. Slovence imenujejo različna telesa: tri izvolijo slovenski izvoljeni predstavniki v Deželi, v pokrajinah in v občinah, dva izvoli deželni parlament Furlanije – Julijske krajine, štiri imenuje deželna vlada na predlog najbolj reprezentativnih organizacij manjšine, zadnjega pa imenuje vlada. Na osnovi tega ni nobenega jamstva, da bo ta deseterica res zagotavljala želje in potrebe glavnine manjšine, ampak se med njimi prav lahko znajde kdo, ki bo bližje stališčem večinskega naroda.

Druga izjemno velika nevarnost je nedorečenost glede zaščitenege ozemlja, kar potrjujejo tudi zadnji zapletli glede izključitve Gorice in Trsta iz naselitvenih območij slovenske narodne skupnosti v Italiji in posledične izključitve iz območij, kjer določbe t.i. zakona 38 veljajo. Za to obstaja kompleksen postopek, ki pušča veliko možnosti za različne interpretacije, in pa zelo dolgi roki implementacije zakona (18 mesecev po ustanovitvi paritetnega odbora). Do tega določila je prišlo, ker v parlamentu nikakor ni bilo mogoče izdelati seznama

6 Uvedel jo je Romano Prodi s svojo vlado, nadaljevali pa sta jo vladi, ki sta ju vodila Massimo D'Alema in Giuliano Amato.

7 Italijanski parlament je 25. novembra 1999 odobril zakon o zaščiti jezikovnih manjšin, ki nosi naziv "Določila o zaščiti zgodovinskih jezikovnih manjšin". V Uradnem listu Republike Italije je bil objavljen 20. decembra 1999 pod številko 482. Veljati je začel 15 dni po objavi, torej 5. 1. 2000. Zakon je bolj poznan kot Okvirni zakon za zaščito jezikovnih manjšin, kajti pod tem naslovom se pojavlja v gradivu italijanskega parlamenta vse od začetka osemdesetih let, ko se je začel parlamentarni postopek za odobritev tega besedila. Pred osemdesetimi leti prejšnjega stoletja se je vprašanje jezikovnih manjšin omejevalo na manjšine ob meji, torej na Nemce, Slovence in Hrvate, ostali manjšinski jeziki znotraj meja države pa so veljali za nekakšen folklorni element. Sprejeti zakon obravnava tri sklope tem, in sicer vprašanje priznanja manjšin in določitev ozemlja – to vprašanje je pomembno predvsem zaradi načela priznane manjšine, ki ga je v pravni besednjak vneslo ustavno sodišče z razsodbo št. 28 z dne 11. 2. 1982, t.i. postopek proti Samu Pahorju, z definicijo "priznane manjšine"; drugi sklop problemov zadeva šolstvo; tretji sklop pa Bojan Brezigar (Brezigar, 1999, 305–311) združi pod skupno ime devolucija in rešuje nešteto različnih manjšinskih vprašanj v Italiji in izhaja iz dejstva, da je manjšinska stvarnost v Italiji zelo raznolika.

občin, v katerih živi slovenska narodna skupnost v Italiji, kar bi bilo najbolj logično in enostavno, saj na to večina takratne vlade in sploh opozicije ni pristala.

Na splošno bi lahko rekli, da italijanska zakonodaja sicer obravnava vsa poglobljena manjšinska vprašanja, a nič več od tega. Pomembna razlika, ki bi jo izpostavila v primerjavi s "slovenskim modelom" varovanja pravic narodnih skupnosti, je zgolj zagotavljanje individualnih pravic pripadnikov narodnih manjšin v Italiji, medtem ko zagotavlja Slovenija narodnim manjšinam na svojem ozemlju tudi kolektivne pravice (kot so zastopanstvo v državnem zboru in uradnost njihovih jezikov).

ŠTUDIJA PRIMERA

V drugem delu članka bodo prikazani izsledki raziskave, ki je bila izvedena v sklopu predhodno omenjenega projekta, v okviru katerega je na Tržaškem avtorica izvedla intervjuje z namenom, da ugotovi stanje slovenske narodne skupnosti v Italiji oziroma natančneje na Tržaškem. V nadaljevanju je avtorica samostojno aplicirala dodatni del intervjujev v slovenski Istri in na ta način pridobila informacije tudi o stanju in pričakovanjih prebivalstva na slovenski strani ter tako zaokrožila sliko tega območja pred vstopom Slovenije v EU. Posebnost njene raziskave je v tem, da ni spraševala za mnenje naključnih oseb. Njeni informanti so bili vidnejši nosilci slovenske (in deloma italijanske) kulture oziroma družbeno-kulturnega življenja tega obmejnega območja, ki so relativno dobro seznanjeni z dogajanjem na tem področju in kot taki seveda lahko nudijo najbolj relevantne podatke.

Izvedenih je bilo trideset intervjujev z nosilci slovenske kulture na Tržaškem in štirinajst intervjujev z akterji na področju kulture v slovenski Istri. Uporabljena sta bila dva izvorno sestavljena vprašalnika, eden za informante s tržaškega območja, drugi za informante iz slovenske Istre. Vprašalnika zajemata dva sklopa vprašanj, in sicer vprašanja o trenutnem stanju in pa vprašanja o perspektivah, ki jih informanti vidijo v prihodnosti oziroma natančneje po vstopu Slovenije v Evropsko unijo. Prvi vprašalnik, s pomočjo katerega so bili izvedeni intervjuji na Tržaškem, je daljši in zajema trideset vprašanj, drugi vprašalnik, ki je bil uporabljen na območju slovenske Istre, pa obsega triindvajset vprašanj. Vprašanja se nanašajo na različna področja. Za namene mojega članka so zanimiva le posamezna vprašanja ter odgovori, ki se neposredno nanašajo na samo problematiko varstva narodnih skupnosti ter občutenja (manjšinske) pripadnosti in pričakovanj ob vstopu v Evropsko unijo. Tako so bila izbrana vprašanja o izvajanju manjšinskega zakona, tako slovenskega kot italijanskega, o spremembah na področju varstva narodnih skupnosti in o spremembah v zvezi s samimi narodnimi skupnostmi, ki jih pričakujejo nosilci obeh kultur na Tržaškem in na območju slovenske Istre po vstopu Slovenije v EU.

Sprva je avtorica informante, prebivalce ob (bivši)

slovensko-italijanski meji oziroma natančneje v slovenski Istri in na Tržaškem, povprašala, kako ocenjujejo izvajanje manjšinskega zaščitnega zakona.

Na Tržaškem je mnenje informantov enotno: manjšinski zaščitni zakon se slabo izvaja oz. se sploh ne izvaja, saj ni prinesel nobenih izboljšav. Italija ne upošteva pravic slovenske narodne skupnosti.

Pripadnikom slovenske narodne skupnosti na Tržaškem se že sam zaščitni zakon ne zdi v redu; v primerjavi s prejšnjimi veljavnimi področnimi dokumenti – mednarodnim pravnim sporazumom, Osimsko pogodbo in posebnim statutom iz leta 1945 – določa manjšini veliko manj pravic. Toda zamejci so dolgo čakali na zakon, zato so ga, kakršnegakoli že, z velikimi upi in pričakovanjem sprejeli. Italija pa ostaja slovenski manjšini nenaklonjena, posebno še na tržaškem območju, kjer je slovenščina povsem odsotna, tako v pisni obliki kot ustni. Informanti pogrešajo dvojezične napise, dokumente, uradne obrazce. Prizadeti so, ker se v italijanskih šolah ni mogoče učiti, niti v obliki fakultativnega predmeta.

"Izvajanje manjšinskega zaščitnega zakona je odlično, ker je bil napravljen tak, kot je, zato da Slovenci ne bodo nič dobili. Jaz sem ga ves čas, ko so ga delali, kritiziral in sem protestiral."

(Sergij Pahor, predsednik Sveta slovenskih organizacij)

V slovenski Istri so informanti najprej podali mnenje o slovenskem manjšinskem zaščitnem zakonu.

Informanti so večidel mnenja, da je zakon dober že zato, ker je bil sprejet, ne glede na to, kakšen dejansko je. Menijo, da je rezultat političnih kompromisov, ne sme se pa prezreti velikega dosežka, ki ga je prinesel: prvič so bili priznani Slovenci v Videmski pokrajini. Sicer pa menijo, da zakon sam po sebi ni slab, je pa zelo odprt, zato je njegova realizacija vedno odvisna od politične volje nosilcev in to je razvidno tudi zdaj, ko se pojavljajo polemike glede določitve občin, kjer se bo sam zakon izvajal.

"Nudi neko splošno, sem pa tja tudi zelo konkretno, ... nekakšne vrste zaščito. Vendarle, kot vidiva, je vprašanje manj, kaj zakon da, ampak je odvisno od politične volje, ki ga potem implementira. To se pravi, da je problem v uresničevanju. Zakon je prevotljen, je neko okostje, ki pa sicer ob dobri politični volji ne ovira; očitno pa v zamejstvu zaradi odnosa političnih in drugih sil teče zelo počasi, če sploh teče."

(Tomaž Bizajl, upokojeni novinar in urednik)

Informanti se strinjajo, da sprejeti zakon ni prinesel nikakršnih sprememb dejanskega stanja manjšine.

"Jaz ne občutim nobene razlike, od kar je bil sprejet, pa veliko sodelujem s Tržačani."

(Nada Kozina, kulturnica)

Zanimiv je pogled ene izmed informantk, ki se ji zdi zakon izredno slab in kot tak predstavlja pravi poraz za Slovenijo. To pa predvsem zato, ker je tak, kot je bil izglasovan, izraz politične nemoči naše države.

"Katastrofa pa je zato, ker je to v bistvu prvič izraz nemoči Slovenije na mednarodnem prizorišču (...). S tem se je nekako problem manjšine odpisal, v resnici pa Slovenija ni bila dovolj močna oziroma je to del tistega prarefleksa, da preprosto nismo znali zahtevati; Slovenija kot država ni znala zahtevati. (...) Skratka, ni vse izgubljeno, ampak ta zakon je bil po mojem velik poraz za Slovenijo."

(Vida Gorjup Posinkovič, urednica)

Nato je avtorica informante še povprašala o manjšinskem zaščitnem zakonu, ki velja v Republiki Sloveniji.

Manjšinski zaščitni zakon, ki velja za avtohtone manjšine znotraj meja Republike Slovenije, oziroma člani v ustavi ter posamezni občinski statuti predstavljajo po mnenju informantov najvišjo možno formalno-pravno zaščito.

"Primerjava ustavnih, zakonskih in drugih zaščitnih predpisov v Republiki Sloveniji z mednarodnopravnimi listinami kaže, da slovenska zakonodaja kot tudi ostale praktične oblike manjšinske zaščite presegajo norme, ki jih določajo mednarodne listine.

Republika Slovenija zagotavlja manjšinam dvojno volilno pravico, zajamčeno zastopstvo v predstavniških organih na lokalni in državni ravni, pravico veta pri sprejemanju zakonov in drugih predpisov ter splošnih aktov v zadevah, ki se tičejo manjšinskih interesov, česar mednarodne listine niti ne omenjajo.

Slovenija je na podlagi svojih nadevropskih zaščitnih standardov postavila dokaj vzorno zaščitno prakso, ki je prejela priznanja tudi s strani mednarodnih opazovalcev.

Velja posebej opozoriti na spodbudne rezultate, ki so bili doseženi na področju vzgoje in izobraževanja, kjer se otroci, tudi večinskega naroda, na narodnostno mešanem območju že od predšolskih ustanov naprej obvezno učijo obeh jezikov, to je slovenščine in italijanščine. Tako rastejo generacije, ki se lahko sporazumevajo brez posrednikov, kar je verjetno eden redkih primerov v Evropi, in o čemer onstran naših meja lahko le sanjajo."

(Milan Gregorič, kulturnik)

Informanti se strinjajo, da je slovenski zakon vsebinsko dober, celo odličen, glede realizacije pa se mnenja razhajajo.

Del informantov meni, da je tudi samo izvajanje zakona dobro.

"Jaz mislim, da je italijanska manjšina v Sloveniji zelo dobro zaščiten in da se to tudi pozna. Tudi v praksi. (...) Mislim, da živijo dobro, da nihče zaradi tega ne trpi, ker je pripadnik manjšine, niti gospodarsko niti finančno niti karierno, ... se lahko uveljavlja in lahko neomejeno uporablja svoj jezik in kulturo. (...) jaz ne vidim, da bi se jim godila kakršnakoli krivica, da ne bi mogli polno živeti, ker bi bili Italijani, to niti približno ne, celo ne vem, če je kje v Evropi še tako urejeno za manjšine kot pri nas."

(Boris Šuligoj, novinar Dela)

Del informantov je mnenja, da je izvajanje slabo ali pa vsaj pomanjkljivo.

"Mi imamo že v ustavi opredeljeno, potem pa je veliko posebnih zakonov in občinskih statotov. To je nek sistem delovanja, ki ima velike prednosti, ker v bistvu že zasidra neke nedotakljive pravice, hkrati pa deluje manj sistematično kot celovit zakon in potem je treba paziti pri vsakem zakonu, da bo uresničen, da bo upoštevan in to jemlje veliko energije, manjšina pa je že tako zdesetkana, tako brez energije, tako nemočna, da težko teži k realiziranju teh aktov. Konkretna realizacija je pomanjkljiva. Zakonodaja je dobra, je pa pomanjkljiva realizacija, ker je odvisna tudi od politične volje oziroma od korektnosti odzivanja oblasti. (...)"

(Franco Juri, kulturni delavec)

Eden izmed informantov ugotavlja, da dobremu ali slabemu zakonu navkljub nič ne pomaga, saj se italijansko manjšino v Sloveniji doživlja kot moteči element. Nobene zavesti ni o tem, da je italijanska narodna skupnost sestavni del ureditve te države, del kulturne dediščine obalnega območja.

"Tako kot gredo stvari nam bo prej ali slej vendarle jasno, da nismo sestavni del te države. To nam je dano vedeti zmeraj bolj in zmeraj bolj, dokler ne bomo razumeli. Tistih par, kar nas je še ostalo."

(Roberto Battelli, predstavnik italijanske narodne skupnosti, poslanec v DZ)

Zanimivo se mi zdi mnenje nekaterih informantov, ki pravijo, da je zakon sicer zelo dober, samo izvajanje malo manj, ampak za to ne krivijo le države, temveč tudi prizadeto skupino, torej samo italijansko manjšino, ki delno zaradi maloštevilčnosti, delno zaradi splošnega vzdušja, ki naj italijanske kulture na tem območju ne bi občutilo kot dela avtohtone kulture, ne zna zahtevati izvajanja svojih pravic.

"Jaz mislim, da so tu stvari res zgledno urejene oziroma da ni kaj dodati. Kar se tiče uradnih institucij, mislim da se izvaja, da pa v zavesti prebivalstva, v prisotnosti italijanske manjšine, tu pa se nekoliko slabša ta zavest, (...) Gre morda tudi deloma za normalno posledico, da je ta manjšina tako malo številčna in bi se morala sama maksimalno angažirati in tudi ozaveščanje prebivalstva, o katerem sem prej govorila, o tej kompleksnosti prostora, o tem, da je pač italijanska kultura del tega prostora. (...) Ne čutijo pa te italijanske kulture kot del posebne identitete. In to se potem čuti v odnosu do jezika,..."

(Vesna Mikolič, raziskovalka na Znanstveno-raziskovalnem središču Univerze na Primorskem)

V nadaljevanju je avtorico zanimalo, kakšne spremembe na področju zaščite slovenske manjšine pričakujejo nosilci slovenske kulture na tržaškem območju po vstopu Slovenije v EU.

Dosedanje neupoštevanje manjšinskega zaščitnega zakona je povzročilo precejšnje nezaupanje v spremembe, tudi po vstopu Slovenije v EU, tako da infor-

manti večidel menijo, da če bi vključenost v EU pomenila izboljšave na področju zaščite manjšin, bi se to že kazalo, saj je Italija že članica EU oziroma je celo ustanovna članica le-te.

"Evropski standardi ne pomenijo nič. So tako ohlapni. Če si ne pomagamo sami in če nimamo neke zakonodaje na državni ravni, se bo EU požvižgala na naše probleme. Vsaj do danes je bilo tako, in dvomim, da se bo v bodoče kaj spremenilo."

(Marij Maver, član Sveta slovenskih organizacij, urednik)

Da bi Slovenija lahko vplivala na Italijo in na njeno spoštovanje pravic slovenske manjšine, nekateri informanti nimajo veliko upanja:

"Menite, da bo ob vstopu v EU lahko Slovenija prisilila Italijo k spoštovanju zakona o zaščiti slovenske manjšine? Retorično vprašanje?"

(Pavle Merku, tržaški lingvist in komponist)

Le če se bo Slovenija, ne glede na svojo maloštevilčnost, znala uveljaviti v okviru EU, menijo, bo morda lahko prispevala k izboljšanju manjšinske problematike.

Avtorico je še zanimalo, kakšne spremembe pričakujejo na področju zaščite slovenske/italijanske manjšine po vstopu Slovenije v EU prebivalci slovenske Istre.

Del informantov meni, da ni pričakovati posebnih sprememb, pri čemer bi morali poskrbeti, da se stanje ne bi poslabšalo. Kar se formalno-pravne plati tiče, sta tako na slovenski kot na italijanski strani zakona sprejeta, torej bistvenih sprememb ni pričakovati. Kar se izvajanja zakona tiče pa so, kot že omenjeno, mnenja deljena.

"Na slovenski strani sem prepričana, da kaj več ni treba početi, kar se tiče zakona. Na italijanski strani, pa glede na to, da je bil sedaj ta zaščitni zakon dosežen, kaj več ni za pričakovati."

(Vesna Mikolič, raziskovalka na Znanstveno-raziskovalnem središču Univerze na Primorskem)

Del informantov si vendarle obeta izboljšave položaja, saj bo Slovenija postala del Evrope, kjer je področje zaščite manjšine dobro urejeno.

"Človek pričakuje, da bo potem vendarle ta odnos, ker naj bi bil evropski, da ta zakon o zaščiti Slovencev ne bo samo mrtvo rojeno dete, ampak da bo dobil svojo implementacijsko moč, da se bo lažje uveljavljal."

(Tomaž Bizajl, upokojeni novinar in urednik)

Iz povedanega je razvidno, da še eden izmed informantov izpostavi mnenje o odvisnosti položaja (zaščite) manjšine, in sicer ne le od zakonov in spoštovanja letih, ampak tudi od same manjšine in njene življenjske moči, ki pa po vstopu Slovenije v Evropsko unijo ne bo več imela tega statusa.

V nadaljevanju se je avtorica pozanimala, kakšne spremembe v zvezi s samo manjšino pričakujejo prebivalci tržaške pokrajine ob vstopu Slovenije v EU.

Ob vstopu Slovenije v EU imajo informanti mešane občutke. Njihova mnenja so deljena med optimističnimi napovedmi o izboljšanju manjšinske situacije, med pesi-

mističnimi napovedmi o nespremenljivosti stanja ali celo o poslabšanju in med razmišljanji, da je prihodnost odvisna le od njih samih. Na eni strani so torej mnenja, da se bo z ukinitvijo mej povečal pretok ljudi, sredstev in idej, kar pomeni, da bo na italijansko stran prišlo več Slovencev, ki bodo imeli pozitiven učinek na ohranjanje slovenske manjšine, na drugi strani bojazen, da sprememb ne bo, le asimilacija se bo še stopnjevala.

"Imeli bomo občutek pripadnosti istemu prostoru. Mislim, da bo prispevalo k naši samozavesti tudi dejstvo, da bomo zadaj čutili nek velik kraj obljuden z istorodnimi ljudmi. (...) Več bo možnosti za zaposlovanje tako naših ljudi v slovenskem delu kakor Slovencev pri nas. Olajšani bodo prehodi in pretoki, kar je zelo pomembno. (...) Najbrž bo veliko več sodelovanja na institucionalni ravni in pri politikah, ker bo potrebno marsikaj, npr. zakonodajo, še uskladiti. Že sedaj sodelujeta npr. (...) Ta fizična meja, ki bo padla, bo gotovo za seboj potegnila še druge pregrade in v nekaj letih bo vzdušje na tem koncu mnogo bolj prijetno."

(Boris Pangerc, župan občine Dolina (San Dorligo della Valle))

Sl. 1: Formalno pravna zaščita narodnih skupnosti je tako znotraj posameznih držav kot tudi v okviru Evropske unije zelo zapleteno in sporno področje (foto: A. Obid).

Fig. 1: The formal-legal protection of national communities is a highly complex and controversial issue within individual states as well as within the EU (photo: A. Obid).

"Mislim, da je iluzorno misliti, da bodo vsi problemi rešeni. Še zmeraj bomo pod Italijo in italijanska zakonodaja bo za nas merodajna. (...) Menim, da bomo zmeraj imeli težave z zaščitnim zakonom ali ko bo potrebno izposlovati denar. Te težave bodo ostale. Ne vidim, da se bo to rešilo."

(Aleksej Kalc, raziskovalec na UP ZRS, zamejec)

Na tretji strani pa je še upanje, da bi se s pravo mero udejstvovanja in pravilnega organiziranja ob vstopu Slovenije v EU stanje lahko izboljšalo.

"To je odvisno od nas. Če si bomo znali urediti zadeve, bomo dejansko zaživel. Če pa se ne bomo znali organizirati, potem bomo odrezani stran. Slovenija bo vstopila v EU in bo šla pač po svoji poti."

(Bogomila Kravos, prevajalka)

Avtorico so zanimale tudi spremembe v zvezi z manjšino (italijansko in slovensko) in spremembe na drugih področjih, ki si jih ob vstopu Slovenije v EU obetajo prebivalci slovenske Istre.

Mnenja so ponovno zelo različna: od pozitivnih do skrajno negativnih.

Nekateri informanti pričakujejo pozitivne spremembe, povezane z zakoni, ki veljajo v Evropski uniji, kjer se namenja posebna pozornost ravno malim narodom, med katere spada tudi slovenski, pa tudi manjšinam.

Drugi informanti pričakujejo ali pa vsaj upajo, da meja ne bo več tako izrazita in tako boleča kot je bila do sedaj, saj bodo končno prvič oboji v enakem položaju, v isti državni tvorbi – Evropski Uniji.

"Vedno smo bili eden proti drugemu. Zdaj pa bomo tako prepleteni, da bomo vsi v svoji-isti državi, tako da se ne bomo mogli več izgovarjati, da smo na oni drugi strani. Kot prvo bomo izenačeni, kot drugo bomo pa vsi v Evropi, tako Italijan na tej strani, kot Slovenec na oni. Zamejec ne bo več na oni strani, izven naroda, ampak bo malo bolj na robu naroda, kar je pa že tako in tako navajen."

(Boris Šuligoj, novinar Dela)

Nekateri informanti so skeptični in nihajo med pozitivnimi in negativnimi posledicami vstopa v Evropsko unijo.

"Jaz mislim, da dolgoročno so pozitivne plati. Jaz sem velik zagovornik odpiranja meja in integracije Evrope, ampak bo tudi neko splošno čiščenje. (...) Mislim, da tudi s prihodom novih držav v Evropsko Unijo, iz bivšega vzhodnega bloka, kjer manjšinska problematika ni rešena, kjer obstajajo veliki problemi, recimo Baltske republike in tako dalje. To lahko sproži celo neko znižanje kriterijev. Ker bo standardiziran kriterij za celo Evropo, bodo ti lahko celo negativno vplivali na kriterije pri nas, ki so bili, vsaj s formalnega vidika, visoki, ker so bili podedovani iz časov Jugoslavije. (...) Od zdaj naprej se bomo soočali z Evropo, ki bo sicer izboljšala odnos do manjšin v celi Evropi, ampak nikoli toliko, kot je bilo že zagotovljeno tukaj. (...)"

(Franco Juri, kulturni delavec)

"Zdi se, da bo padec meje res sprostil neko svobodo v gibanjih, v takih in drugačnih interakcijah. Na drugi strani pa bo prinesel tudi nekaj drugega: večjo razpršenost manjšine, še večjo razpršenost, večjo disperzijo. In vemo, da skupina, ki ne deluje skupaj, ki je razpršena na individuume, na posameznike in podobno, lahko postopno tudi oslabi izžarevanje manjšine navzven in njeno prepoznavnost v prostoru."

(Tomaž Bizajl, upokojeni novinar in urednik)

Nekateri pa so prepričani, da po vstopu Slovenije v Evropsko unijo ne bo nikakršne spremembe v zvezi z manjšinami. Še dalje se bodo morale boriti za lastno prepoznavnost, kot so se morale doslej.

"Manjšine se bodo morale dalje boriti, kakor so se morale do danes. Ne bo neke spremembe. Ne smemo idealizirati, moramo biti pripravljeni nadaljevati to borbo."

(Jože Pohlen, akademski slikar)

Zanimivo je, da mnenja informantov niso skrajno negativna, z izjemo enega, ki se mu zdi, da manjšine sploh ne bodo dočakale blažilnega občutka, ki naj bi ga prinesla vključitev Slovenije v Evropsko unijo, saj bodo prej izumrle, se asimilirale.

"Bojim se, da ne bomo prišli na zmenek, ne bomo preživeli do zmenka, do trenutka, ko bo učinek Evropske unije blažilen glede priznavanja različnosti. Bojim se, da nas takrat ne bo več. Ker to traja, tako objektivno gledano, enih 40 do 60 let, če gledamo drugod po svetu, kako so šle stvari. To so obdobja, ki lahko kaj pomenijo v nekem konceptualno-mentalitetnem smislu, če naj se tako izrazim."

(Roberto Battelli, predstavnik italijanske narodne skupnosti, poslanec v DZ)

Avtorica zaključuje z napotki, ki jih ena izmed informantk poda Slovincem pred vstopom v Evropsko unijo:

"Kakšni moramo biti? Moramo biti fleksibilni, brihtni, okretni, duhoviti, odprti,... Lahko bi nam šlo, ampak če bomo imeli take dinozavre, potem ne bo nič."

(Irena Urbič, Primorske novice, stiki z javnostjo)

ZAKLJUČEK

Uveljavljanje posebnih manjšinskih pravic in zakonov je za mnoge države problematično in je še vedno na ravni politično zavezujočih deklaracij, ki pa se v praksi pogosto ne izvajajo oziroma se izvajajo nezadovoljivo.

Vprašanje o zaščiti manjšin je stalnica v formiranju Evropske unije. Leta 1932 so na (že) osmem Kongresu evropskih manjšin postavili zahtevo po generalizaciji manjšinskega prava in v resoluciji sprejeli celoten kodeks manjšinskega prava, v katerem so se zavzeli za zaščito manjšin in za načelo kulturne avtonomije. Po vrsti aktov, sprejetih v relativno dolgi evropski manjšinski zgodovini, sta bila v okviru Sveta Evrope v 90. letih sprejeta dva pomembna dokumenta, Okvirna kon-

vencija za zaščito narodnih manjšin in Evropska listina o regionalnih ali manjšinskih jezikih, ki državam podpisnicam ponujata celo paleto možnih ukrepov, med katerimi lahko le-te izbirajo pri zaščiti svojih narodnih manjšin. Omenjena dokumenta sta pomembna, a vendarle pomanjkljiva: nimata neposredne izvršilne moči, tako da gre zgolj za "predloge", kako bi bilo dobro, da bi se države organizirale, da bi lahko zagotovile ustrezne bonitete pripadnikom narodnih skupnosti pri ohranjanju svojih "manjšinskih identitet".

Nekatere izmed ustav presegajo določbe Okvirne konvencije na posameznih področjih. Tako na primer Slovenija zagotavlja posebne ustavne pravice narodnim ali etničnim manjšinam (tudi) kot skupnostim in ne le posameznim pripadnikom manjšin; pripadnikom manjšin z ustavo zagotavlja predstavništvo v nacionalnih ali lokalnih predstavniških telesih, pravico do uporabe svojih narodnih simbolov, zagotavlja posebne pravice ne glede na število pripadnikov in se izrecno obvezuje, da bo gmotno (in moralno) podpirala uveljavljanje teh pravic. Slovenija ima formalno pravno zgledno urejeno manjšinsko problematiko, ki ima dolgo zgodovino – zapuščino bivše SFRJ, težava je morda le v razdrobljenosti dokumentov oziroma v pomanjkanju enotnega dokumenta ali zakona, ki bi združeval vsa določila; pa vendar se narodne skupnosti v slovenski državi pritožujejo, da izvajanje zaščite ni tako popolno, kot bi glede na visoko stopnjo zakonske zaščite lahko bilo.

Italija v svoji ustavi nima zapisanih vseh pravic, ki izhajajo iz Okvirne konvencije o zaščiti narodnih manjšin. Večina držav vsaj določene pravice iz Okvirne konvencije zagotavlja kot pravice vseh ljudi in ne izrecno kot posebne pravice narodnih ali etničnih manjšin. Tako tudi Italija. Največ evropskih držav manjšinam v ustavah zagotavlja pravice do ohranjanja (in razvijanja) svoje kulture in jezika, kar je razvidno tudi iz našega primera italijanskega zaščitnega zakona, ki velja za narodne skupnosti na njenem ozemlju. Italija se v 6. členu svoje ustave obvezuje, da bo ščitila svoje jezikovne manjšine. Vsem ljudem so zagotovljene enakost pred zakonom in prepoved diskriminacije, svoboda zbiranja in združevanja, svoboda izražanja, mišljenja in prepričanja ter svoboda veroizpovedi. Pripadnikom manjšin je zagotovljena možnost sodelovanja v kulturnem, družbenem in ekonomskem življenju ter pri javnih zadevah.

Italijanski zaščitni zakon za narodne skupnosti ima zelo dolgo predzgodovino, obdobje, v katerem so se vrstili predlogi in osnutki zakona, ki pa je bil vedno znova zavrnjen. Znano je, da je konec leta 1999 sprejeti Okvirni zakon za zaščito jezikovnih manjšin v Italiji, bolje poznan kot zakon št. 482, sad dolgotrajnih in mukotrpnih pogajanj. Italijanska politika je le s težavo

privolila v priznanje (pravic) pripadnikov narodnih skupnosti znotraj države. Če bi poskušali zakon na hitro ovrednotiti, bi lahko rekli, da je splošna ocena zakona z vidika varstva manjšin vsekakor pozitivna, saj zakon omogoča zaščito vseh manjšin in obravnava vsa ključna področja zaščite.⁸ Hkrati pa ne vsiljuje zaščitnega modela tistim, ki ga odklanjajo ter tako preprečuje konflikte, ki bi s tako zakonodajo v družbi lahko nastali.

Leta 2001 je bil narejen pomemben korak za slovensko narodno skupnost v Italiji, in sicer je bil 15. 2. 2001 končno odobren Zakon za zaščito slovenske manjšine v Italiji, točneje v Furlaniji – Julijski krajini, znan tudi kot zakon 38. Mnogi z zakonom niso zadovoljni in menijo, da bi bilo bolje, da zakon sploh ne bi bil sprejet; spet drugim se zdi sprejetje zakona velik dosežek. Zakon je kompromis, je veliko splošnejši od, na primer, slovenskih določil s področja zaščite narodnih skupnosti, je pa tudi uradno priznanje obstoja Slovencev v Republiki Italiji.

Če se vzame kot merilo omenjena dokumenta, sprejeta v okviru Sveta Evrope, in glede na to, da je Italija tudi ustanovna članica Evropske unije, Slovenija pa je šele maja 2004 postala pridružena članica Evropske unije, ter upoštevajoč dokaj recentno sprejetje italijanskega zelo okrnjenega zakona za zaščito jezikovnih manjšin, na drugi strani pa dolgoletno tradicijo razvejanih zakonov za varstvo narodnih skupnosti, s katero se ponaša Republika Slovenija, se zaključí naslednje: uvodna teza, da vključenost v Evropsko unijo ne pogojuje nujno tudi boljše formalno-pravne zaščite narodnih skupnosti, vsekakor drži. Pri čemer je nujno dodati, da je glede implementacije same manjšinske zakonodaje še precej nedorečenega (upoštevajoč izsledke izvedene raziskave), ne le v Italiji, temveč tudi v Sloveniji, ki se sicer ponaša z zgledno urejenim formalno-pravnim vidikom manjšinske problematike.

Kot je razvidno iz odgovorov, ki so jih podali informanti na Tržaškem, je mnenje enotno: manjšinski zaščitni zakon se slabo izvaja oz. se sploh ne izvaja, saj ni prinesel nobenih izboljšav. Italija ne upošteva pravic slovenske narodne skupnosti. V slovenski Istri so informanti najprej podali mnenje o slovenskem manjšinskem zaščitnem zakonu, o katerem prevladujejo mnenja, da je sprejeti zakon boljši, kot če ga sploh ne bi bilo. Tudi glede samega izvajanja zakona so informanti enotni: izvajanje je slabo. Po drugi strani pa varstvo, ki velja za avtohtone manjšine znotraj meja Republike Slovenije oziroma členi v ustavi ter posamezni občinski statuti predstavljajo najvišjo možno formalno-pravno zaščito, glede izvajanja samega pa so mnenja deljena: del informantov meni, da je tudi izvajanje dobro, del informantov pa temu nasprotuje.

8 Šolstvo, raba jezika, mediji, kultura.

Glede sprememb na področju zaščite slovenske manjšine, ki jih pričakujejo nosilci slovenske kulture na Tržaškem po vstopu Slovenije v EU, se da skleniti, da je dosedanje neupoštevanje manjšinskega zaščitnega zakona povzročilo precejšnje nezaupanje v spremembe, tudi po vstopu Slovenije v EU. Če bi EU pomenila izboljšave na področju zaščite manjšin, bi se to do sedaj že izkazalo, saj je Italija že članica EU oziroma je celo ustanovna članica EU.

Glede sprememb, ki jih prebivalci slovenske Istre na področju zaščite slovenske/italijanske manjšine pričakujejo po vstopu Slovenije v EU, so mnenja enotna: kar se formalno-pravne plati tiče, sta tako na slovenski kot na italijanski strani zakona sprejeta, torej ni pričakovati sprememb. Glede izvajanja pa se informanti razhajajo: delno se pojavljajo mnenja, da ne bo prišlo do bistvenih sprememb oziroma da bi bilo treba poskrbeti, da se stanje ne bi poslabšalo; delno pa se vendarle pričakuje

pozitivne spremembe na tem področju, saj bo Slovenija postala del Evrope, kjer je področje varstva manjšin dobro urejeno.

Tako prebivalci Tržaškega območja kot informanti iz slovenske Istre imajo po vstopu Slovenije v EU glede same manjšine različne občutke – od skrajno optimističnih do črnogledih napovedi. Na eni strani torej mnenja, da se bo z ukinitvijo mej povečal pretok ljudi, sredstev in idej, kar pomeni, da bo na italijansko stran prišlo več Slovencev, ki bodo imeli pozitiven učinek na ohranjanje slovenske manjšine, na drugi strani bojazen, da sprememb ne bo, le asimilacija se bo še stopnjevala.

Ob zaključku bi se lahko strnilo, da se formalno-pravni vidik in izvajanje zakonov redko v celoti pokrivata, celo kjer se pričakuje večje približevanje, se izkaže, da se ob bolj poglobljeni analizi ugotovijo številna neskladja na nivoju formalno-pravne zaščite manjšin in nezadovoljstvo z vidika vsakdanjega življenja.

A COMPARATIVE ANALYSIS OF FORMAL-LEGAL PROTECTION OF NATIONAL MINORITIES IN THE LEGISLATIONS OF THE REPUBLIC OF SLOVENIA, THE REPUBLIC OF ITALY AND THE EUROPEAN UNION

Martina PIKELJ BRATUŽ

SI-6280 Ankaran, Bevkova 28

e-mail: martina.pikelj@telemach.net

SUMMARY

The exercise of special minority rights and enforcement of laws is for many countries rather problematic and is still on the level of politically binding declarations that are not carried out, i.e. are not adequately carried out in practice.

From the viewpoint of legal formality, Slovenia deals with the problem of its national minorities in an exemplary manner, which is a long historical background – a legacy of the former Yugoslavia.

In 2001, an important step forward was made for the Slovene national minority in Italy: the long-awaited Act on the protection of the Slovene minority in Italy, i.e. more precisely in Furlanija – Julijska krajina/Friuli – Venezia Giulia, also known as Act 38 and rated by the involved parties as a curtailed compromise, was passed on 15 February 2001.

Protection of minorities has also been a standing issue in the formation of the European Union. A series of acts adopted during the relatively long EU minority policy history was followed by the adoption of two extremely important documents within the Council of Europe in 1990s: The Framework Convention on the Protection of National Minorities and The European Charter on Regional or Minority Languages that provide the signatory states with a wide range of possible measures among which they may choose in the protection of national minorities on their respective territories. These two documents are very important and yet inadequate: they lack direct executive power so that they merely represent "suggestions" regarding the way the states should become organized in order to provide national minority members with appropriate benefits assisting them in preserving their "minority identities".

To what extent has Italy, a founding member of the European Union, signatory to the European Charter on Regional or Minority Languages and the Framework Convention on the Protection of National Minorities (it should be noted that it has ratified only the latter document), brought its provisions regarding national minority problems into line with the above-mentioned documents adopted by the Council of Europe? To what extent do recommendations contained in the above-mentioned documents appear in the Slovene legislation on national minorities?

By taking into account the above-mentioned documents adopted within the Council of Europe as a standard and by considering that Italy is also a founding member of the European Union and that Slovenia will become a full EU member only in May 2004 and by taking into account Italy's relatively recent adoption of a highly curtailed protection of language minorities act and Slovenia's long-standing tradition of deep-rooted legislation on the protection of national minorities, one could draw the following conclusion: integration in the European Union does not necessarily also mean a better formal protection of national minorities. Moreover, it should be added that (by taking into account the research results) a lot still needs to be done to improve the implementation of the minority protection legislation itself not only in Italy but also in Slovenia that prides herself on a model formal aspect of achievement in the sphere of dealing with national minority problems.

Key words: national minorities, national minority rights, Slovenia, Italy, the European Union

VIRI IN LITERATURA

Bešter, R. (2002): Vpliv Okvirne konvencije za zaščito narodnih manjšin in Evropske listine o regionalnih ali manjšinskih jezikih na ustavno zaščito manjšin v državah članicah Sveta Evrope. Razprave in gradivo, 41. Ljubljana, 32–67.

Brežigar, B. (1999): Okvirni zakon za zaščito jezikovnih manjšin v Italiji. Razprave in gradivo, 35. Ljubljana, 305–311.

Brežigar, B. (2001): Zakon za zaščito slovenske manjšine v Italiji. Razprave in gradivo, 38/39. Ljubljana, 110–177.

Brežigar, B. (2002): Slovenska manjšina v Italiji v luči postopka preverjanja uresničevanja Okvirne konvencije za zaščito narodnih manjšin. Razprave in gradivo, 41. Ljubljana, INV, 8–31.

Čurin Radovič, S. (1999): Program varovanja posebnih kulturnih pravic v Republiki Sloveniji od zametkov do leta 1999. Razprave in gradivo, 35. Ljubljana, 159–196.

Deklaracija ob neodvisnosti (1991): Deklaracija ob neodvisnosti. Uradni list RS/I, št. 1–7/1991. <http://www.ius-software/Baze/regi/F/Z91007AC.html>, 15. 9. 2004.

Določila (1999): Določila za zaščito zgodovinskih jezikovnih manjšin. Razprave in gradivo, 35. Ljubljana, INV, 313–318.

Evropska konvencija (1998): Evropska konvencija za varstvo narodnih manjšin: http://www.idcse.nuk.si/k_-_po_spre_-_157.html, 15. 9. 2004.

Evropska listina (2000): Evropska listina o regionalnih ali manjšinskih jezikih. http://www.idcse.nuk.si/k_-_po_spre_-_148.html, 15. 9. 2004.

Flere, S., Klenovšek, T. (2000): Supporting cultural identity of ethnic minorities: the experience of Maribor; Položaj alohtonih skupin v Sloveniji in v Mariboru. <http://lgi.osi.hu/publications/2000/26/05.PDF>, 15. 9. 2004.

Hörcsik (1993): Hörcsikovo poročilo iz gradiva Sveta Evrope. SS/Jur (44) 55, 22 March 1993.

Južnič, S. (1993): Identiteta. Ljubljana, Fakulteta za družbene vede.

Klopčič, V. (1994/1995): Okvirna konvencija Sveta Evrope za zaščito narodnih manjšin. Razprave in gradivo, 29/30. Ljubljana, 265–272.

Klopčič, V. (1994): Pravice manjšin v evropskih dokumentih. Manjšine v prostoru Alpe/Jadran. Ljubljana, Vlada RS – INV, 105–110.

Komac, M. (1982a): Temeljni mednarodno pravni viri zaščite slovenske narodnostne manjšine v Italiji. Razprave in gradivo, 15. Ljubljana, 263–266.

Komac, M. (1982b): Teksti ustavnih in drugih aktov italijanskega notranjega prava, ki se nanašajo na slovensko narodnostno manjšino. Razprave in gradivo, 15. Ljubljana, 267–296.

Komac, M. (1982c): Zakonski osnutki za zaščito slovenske narodnostne manjšine v Italiji, vloženi v VII. zakonodajni dobi. Razprave in gradivo, 15. Ljubljana, 297–312.

Komac, M. (1982d): Temeljni dokumenti osrednjih organizacij slovenske narodnostne manjšine. Razprave in gradivo, 15. Ljubljana, 313–318.

Komac, M. (1982e): Bilateralno sodelovanje med SFRJ in Republiko Italijo ter vloga manjšin. Razprave in gradivo, 15. Ljubljana, 319–324.

Komac, M. (1982f): Prikaz pomembnejših strokovnih in političnih srečanj, na katerih so obravnavali položaj slovenske narodnostne manjšine. Razprave in gradivo, 15. Ljubljana, 325.

Komac, M. (1999): Varstvo narodnih skupnosti v Republiki Sloveniji. Ljubljana, INV.

Mednarodni dokumenti (1981): Mednarodni dokumenti, ki so pomembni za varstvo narodnih, etničnih, verskih in jezikovnih manjšin. Razprave in gradivo, 13–14. Ljubljana, 227.

Narodne manjšine 5 (2002): Narodne manjšine 5: Živeti z mejo – Slovenski kulturni prostor danes. Zbornik referatov s sestankov: Znanstveni posvet o pomenu preučevanja narodnih manjšin (Ljubljana, 4.4.2001); Znanstveni posvet slovenski kulturni prostor danes (Nova Gorica, 19. 10. 2001). Ljubljana – Koper, Odbor SAZU za preučevanje narodnih manjšin – Inštitut za narodnostna vprašanja – Znanstveno-raziskovalno središče.

Odlok MOK – Odlok o javnem izvajanju dvojezičnosti na narodnostno mešanem območju (Mestna občina Koper). [Http://www.koper.si/povezave/izpis_povezave.asp?id=105&pov_id=518](http://www.koper.si/povezave/izpis_povezave.asp?id=105&pov_id=518)

Osimski sporazumi (1977): Osimski sporazumi. Koper, Lipa, 294–305.

Pavlovič, Z. (2000): Položaj italijanske narodne skupnosti v Republiki Sloveniji. [Http://lgi.osi.hu/publications/2000/26/07.PDF](http://lgi.osi.hu/publications/2000/26/07.PDF), 15. 9. 2004.

Popis 2002 – Popis prebivalstva z leta 2002. [Http://www.stat.si/popis2000/si/rezultati/rezultati_red.asip?ter=slo&st=7](http://www.stat.si/popis2000/si/rezultati/rezultati_red.asip?ter=slo&st=7), 15. 9. 2004.

Resolucija (1996): Resolucija o položaju avtohtonih slovenskih manjšin v sosednjih državah in s tem povezanimi nalogami državnih in drugih dejavnikov Republike Slovenije. [Http://www.sigov.si/mzz/slovinci_v_zame_in_po_svet/dokumenti.html](http://www.sigov.si/mzz/slovinci_v_zame_in_po_svet/dokumenti.html), 15. 9. 2004.

Sedmak, M. (2005): Italijanska narodna skupnost v Republiki Sloveniji: družbena (samo)umestitev. Teorija in praksa, 42, 2005, 1. Ljubljana, 89–112.

Slovenija in ES (2002): Slovenija in evropski standardi varstva narodnih manjšin. Ljubljana, Informacijsko do-

kumentacijski center Sveta Evrope pri NUK – Inštitut za narodnostna vprašanja – Avstrijski inštitut za vzhodno in jugovzhodno Evropo.

Statut MOK – Statut Mestne občine Koper. [Http://www.koper.si/povezave/izpis_povezave.asp?id=105&pov_id=518](http://www.koper.si/povezave/izpis_povezave.asp?id=105&pov_id=518), 15. 9. 2004.

Statut IZ – Statut Občine Izola. [Http://www.zakonodaja.gov.si/rplsi/r09/rpls_predpis_STA/141.html](http://www.zakonodaja.gov.si/rplsi/r09/rpls_predpis_STA/141.html), 15. 9. 2004.

Statut PI – Statut Občine Piran. [Http://www.piran.si/slo/_mainframeset.html](http://www.piran.si/slo/_mainframeset.html), 15. 9. 2004.

Stergar, J. (2001): Nastajanje evropske manjšinske zaščite. Razprave in gradivo, 38/39. Ljubljana.

Temeljna ustavna listina (1991): Temeljna ustavna listina o samostojnosti in neodvisnosti Republike Slovenije, Uradni list RS, št. 1/1991-I (19/1991 – popr.). [Http://www.zakonodaja.gov.si/rpsi/r04/predpis_DRUG74.html](http://www.zakonodaja.gov.si/rpsi/r04/predpis_DRUG74.html), 15. 9. 2004.

Ustava RS (1991): Ustava Republike Slovenije. [Http://www.dz-rs.si/si/aktualno/spreminjanje_zakonodaje/ustava_rs.html](http://www.dz-rs.si/si/aktualno/spreminjanje_zakonodaje/ustava_rs.html), 15. 9. 2004.